

КОНТЕНТ-АНАЛІЗ ДЕФІНІЦІЇ «ОСВІТНЯ ПРОГРАМА» У ПРОСТОРІ УКРАЇНСЬКОГО ДОШКІЛЛЯ

Порушено актуальну проблему змісту дошкільної освіти з метою здійснення контент-аналітичного дослідження поняття «освітня програма» задля встановлення його сутності та конкретизації. У процесі роботи застосовано якісно-кількісний метод – контент-аналіз, розкрито його особливості проведення за п'ятьма етапами. Серед досліджуваного масиву визначень виокремлено п'ять стійких структурних компонентів поняття «освітня програма»: родовий, дидактично-категорійний, компонент спрямованості на вікові та індивідуальні особливості, компонент результату, які розкривають сутність категорії та її категорійні ознаки. Ураховавши результати дослідження, уточнено сутність поняття «освітня програма» в контексті змісту дошкільної освіти.

Ключові слова: контент-аналіз, якісно-кількісний метод, зміст дошкільної освіти, дошкільний вік, освітня програма, дидактичні категорії, категорійні ознаки, структурні компоненти поняття «освітня програма», показник частоти використання, показник значущості.

Постановка проблеми. Зміна освітньої парадигми в кінці минулого сторіччя призвела до пошуку нового змісту освіти, з'явилися нові підходи, методи, застосування яких досі ускладнюється через відсутність єдиної класифікації, неналежне вивчення доробку інших науковців або неточність у визначенні понять. Так, у наукових працях нерідко спостерігається транстермінологізація, ототожнення понять («освітня» і «навчальна» програма), нелогічно або нечітко класифіковано дидактичні категорії через непевне визначення їхніх критеріїв тощо. Наявні суперечності зумовлюють необхідність уточнення поняття «освітня програма» в контексті змісту дошкільної освіти.

Аналіз актуальних досліджень. Проблеми вдосконалення категорійного апарату педагогіки в руслі поступу сучасної педагогічної освіти у своїх працях порушували А. Алексюк, С. Вітвицька, Н. Волкова, В. Галузинський, О. Дубасенюк, М. Євтух, А. Кузьмінський, З. Курлянд, Н. Мойсеюк, С. Пальчевський, М. Фіцула та ін. Категорійний апарат педагогічної науки не до кінця усталений, оскільки кожний із науковців дотримується власних концептуальних підходів до розробки й уточнення дидактичних категорій.

Мета статті. Здійснити контент-аналітичне дослідження поняття «освітня програма» задля встановлення його сутності й уточнення.

Методи дослідження. У процесі роботи нами застосовано якісно-кількісний метод – контент-аналіз.

Виклад основного матеріалу. В основу проведення процедури контент-аналізу покладено етапи, запропоновані Н. Богомоловою та Т. Стефаненко [1, 22], які набули широкого застосування в сучасних наукових працях.

На першому етапі здійснено відбір наукових джерел, які підлягали аналізу. Загалом 44 видання – монографії, автореферати дисертацій, словникові видання, навчальні посібники, методичні матеріали, публікації у збірниках наукових статей, матеріали конференцій. Семантичним ядром пошуку на даному етапі були поняття «освітня програма», «навчально-виховна програма», «програма навчання, виховання та розвитку», «програма ДНЗ».

На другому етапі було проведено формування вибіркової сукупності джерел шляхом зіставлення обраних категорій аналізу зі змістом їх загальної сукупності. Для аналізу залишено всі виявлені визначення категорій «освітня програма» та «навчально-виховна програма». У процесі роботи з'ясувалося, що окремі автори, висвітлюючи сутність освітньої програми, не подають визначення самого поняття «програма», інші подають ідентичні визначення без суттєвих відмінностей. Отож, задля досягнення поставленої мети контент-аналітичного дослідження, нами залишено для аналізу лише ті джерела, які містять визначення поняття «програма». Наступним критерієм відбору аналізованих визначень обрано частоту посилань на автора та цитувань авторського визначення в досліджуваних джерелах. Таким чином, після уточнення, об'єм вибіркової сукупності склав 23 джерела.

На третьому етапі, серед досліджуваного масиву визначень, нами виокремлено п'ять стійких структурних компонентів поняття «освітня програма», що підлягали контент-аналізу: родовий, дидактично-категорійний, компонент спрямованості на вікові та індивідуальні особливості, компонент результату, які розкривають сутність категорії та її категорійні ознаки. Результати аналізу структурних компонентів наводимо у таблиці 1.

Таблиця 1

Аналіз структурних компонентів поняття «освітня програма» у наукових виданнях II пол. XX – поч. XXI століття

Автор, видання, рік	Родовий компонент	Дидактично-категорійний компонент		Компонент спрямованості на вікові та індивідуальні особливості	Компонент результату	Примітка			
		мета завдання	зміст						
И. Карлов, Ф. Петров, «Педагогическая энциклопедия» (1966)	документ		зміст	обсяг знань	вмінь	навичок	розподілом їх за роками навчання	Засвоєння розділів і тем змісту	
В. Ялешко, Ф. Сохин «Дошкольная педагогика» (1978)	державний документ	мету завдання	зміст				у відповідності до їх вікових та індивідуальних особливостей	різностороннього виховання дошкільників	
В. Логинова, П. Саморукова «Дошкольная педагогика» (1988)	документ			обсяг знань	умінь		на рівні уявленнь та переходу до найпростіших понять	різносторонній розвиток та підготовку до вивчення шкільних предметів, до успішного оволодіння основами наук	
С. Гончаренко «Український педагогічний словник» (1997)	документ	завдання навчання й виховання дітей	зміст	обсяг знань	умінь	навичок	розподіл за віковими мікроперіодами дошкільного дитинства	засвоєнню з різних освітніх розділів	
И. Костева «Памятки для педагогов дополнительного образования» (1998)	документ, розкриває структуру організації	цілей	зміст освіти					передбачуваний кінцевий конкретний результат	відображає педагогічну концепцію
Т. Срофеева «Современные образовательные программы для дошкольных учреждений» (2000)	короткий виклад	мети	змісту освіти						

Продовження таблиці 1

И. Пильдес «Педагогические основы построения образовательных программ в учреждениях образования детей» (2000)	організаційно-управлінське знання	цілі	зміст	обсяг знань	уміння	навичок з розподілом їх за роками навчання	якісне функціонування установ освіти	
Н. Волкова «Педагогіка» (2001)	документ		зміст освіти певних рівнів	зміст освіти певних рівнів	зміст освіти певних рівнів	засвоєння розділів і тем		
А. Хуторської «Современная дидактика» (2001)			зміст освіти певних рівнів			засвоєння розділів і тем		
Т. Поіманська «Дошкільна педагогіка» (2004)	державний документ	цілі	зміст			засвоєння розділів і тем		
Н. Родионова «Оценка эффективности реализации программ образования детей: компетентностный подход» (2005)	засіб цільового формування			засвоєння знань	розвиток умінь			модель спільної діяльності педагога дитини
Н. Виноградова, «Дошкольное образование. Словарь терминов» (2005)	продуманий план діяльності		виклад основного змісту					
Л. Галигузова «Педагогіка дітей раннього віку» (2007)	документи		зміст освіти	знання	уміння	навички	розвиток особистості	досвід творчої діяльності, емоційно-ціннісне відношення до світу
Н. Мойсеюк «Педагогіка» (2007)	нормативний документ		зміст навчального матеріалу					
С. Пальчевський «Педагогіка» (2008)	документ		зміст	обсяг знань	уміння	навичок з розподілом їх за роками навчання	зміст розділів і тем	
А. Кузьмінський «Педагогіка», (2008)	документ, затверджений Міністерством		зміст навчального матеріалу					

Четвертий етап. Наявність мети, теоретичної основи, емпіричного матеріалу дослідження одиниць контент-аналізу дозволили перейти до квантифікаційної обробки вибіркової сукупності визначень. Встановлено частоту, з якою автори використовують категорії, категорійні ознаки й показники їх значущості.

Результати кількісного аналізу наведено у таблицях 2 і 3.

Таблиця 2

**Результати кількісного аналізу структурних компонентів
поняття «освітня програма»**

<i>Дидактично-категорійний компонент</i>	Показник частоти використання (%)	Показник значущості (%)
мета	26	0,26
завдання	21,7	0,21
зміст	86,9	0,86
обсяг	30,4	0,3
знання	39,1	0,39
уміння	39,1	0,39
навички	30,4	0,3
<i>Родовий компонент</i>		
документ	73,9	0,73
короткий виклад	4,3	0,04
організаційно-управлінське знання	4,3	0,04
цільовий засіб	4,3	0,04
план діяльності	4,3	0,04
навчальне видання	8,6	0,08
<i>Компонент спрямованості на вікові та індивідуальні особливості</i>	52,1	0,52
<i>Компонент результату</i>	52,1	0,52

Таблиця 3

Результати кількісного аналізу категорійних ознак родового компоненту

Документ	Категорійні ознаки родового слова	Показник частоти використання (%)	Показник значущості (%)
	державний	17,6	0,17
	нормативний	11,7	0,11
	затверджений Міністерством освіти	5,8	0,05
	нормативно-методичного характеру	5,8	0,05
	нормативно-управлінський	5,8	0,05
	розкриває структуру організації	5,8	0,05

П'ятий етап полягав у інтерпретації результатів контент-аналізу відповідно до визначених нами компонентів – родовий, дидактично-категорійний, компонент спрямованості на вікові та індивідуальні особливості, а також компонент результату.

За родовим компонентом аналіз змісту визначень, які підлягали контент-аналітичному дослідженню показав, що, насамперед, освітня

програма, розглядається як документ. Таку категорію для визначення використали 73,9 % авторів (Н. Волкова, Л. Галігузова, С. Гончаренко, Й. Каіров, І. Костева, Г. Кравченко, К. Крутій, А. Кузьмінський, В. Логінова, Л. Лохвицька, Н. Мойсеюк, С. Пальчевський, В. Панасюк, Т. Поніманська, Т. Степанова, М. Фіцула, В. Ядешко). Значущість даної категорії у визначеннях освітня програма складає 0,73 %, що є найвищим показником за родовим компонентом. Також дану категорію розглядають як: «навчальне видання» 8,6 % авторів (О. Долинна, Т. Степанова), показник значущості – 0,08 %; «короткий виклад» – 4,3 % (Т. Єрофеева), значущість – 0,04 %; «організаційно-управлінське знання» – 4,3 % (І. Пільдес), значущість – 0,04 %; «цільовий засіб» – 4,3 % (Н. Родіонова), значущість – 0,04 %; «план діяльності» – 4,3 % (Н. Волкова), значущість – 0,04 %.

Результати кількісного аналізу категорійних ознак родового компоненту, а саме його об'єднувальної семантичної одиниці «документ», показали, що найчастіше дослідники вживають ознаку «державний» 17,6 % (Л. Лохвицька, Т. Поніманська, В. Ядешко), за показником значущості – 0,17 %. Також авторами вжито ознаки «нормативний» (Н. Мойсеюк, Т. Степанова) – 11,7 %, «затверджений міністерством освіти» (А. Кузьмінський), «нормативно-методичного характеру» (В. Панасюк), «нормативно-управлінський» (К. Крутій, О. Фунтикова), «розкриває структуру організації» (І. Костева). За нашими даними частота використання даних ознак однакова і складає 5,8 %, відповідно, значущість 0,05 %.

Проаналізуємо досліджуване поняття за дидактично-категорійним компонентом. 86,9 % авторів стверджують, що освітня програма визначає «зміст» освіти (Н. Волкова, Н. Виноградова, Л. Галігузова, С. Гончаренко, О. Долинна, Т. Єрофеева, Й. Каіров, І. Костева, Г. Кравченко, К. Крутій, А. Кузьмінський, Л. Лохвицька, Н. Мойсеюк, С. Пальчевський, І. Пільдес, Т. Поніманська, Т. Степанова, М. Фіцула, А. Хуторський, В. Ядешко). Значущість даної дидактичної категорії у визначеннях освітня програма складає 0,86 %, що є найвищим показником за дидактично-категорійним компонентом. 39,1 % авторів вважають, що освітня програма визначає «знання» та «уміння» (Н. Волкова, Л. Галігузова, С. Гончаренко, Й. Каіров, В. Логінова, С. Пальчевський, Н. Родіонова, Т. Степанова, М. Фіцула), за значущістю – 0,39 %. Дидактичні категорії «обсяг знань» (Н. Волкова, С. Гончаренко, О. Долинна, Й. Каіров, В. Логінова, С. Пальчевський, М. Фіцула) і «навички» (Н. Волкова, Л. Галігузова, С. Гончаренко, Й. Каіров, С. Пальчевський, Т. Степанова, М. Фіцула) вкладають у визначення 30,4 % авторів, що становить 0,3 % значущості. Низка авторів – 26 % вважають, що програма розкриває освітні «цілі» (Т. Єрофеева, І. Костева, Л. Лохвицька, І. Пільдес, Т. Поніманська, В. Ядешко), значущість даної дидактичної категорії 0,26 %. У 21,7 % авторських визначень (С. Гончаренко, О. Долинна, Л. Лохвицька, Т. Поніманська, В. Ядешко)

програма розкриває освітні «завдання», показник значущості цієї дидактичної категорії 0,21 %.

За компонентом спрямованості на вікові та індивідуальні особливості показник частоти використання становить 52,1 %, відповідно, 0,52 % показник значущості. Даний структурний компонент простежено в дефініціях Н. Волкової, С. Гончаренко, О. Долинної, Й. Каірова, В. Логінової, Л. Лохвицької, С. Пальчевського, Т. Поніманської, Т. Степанової, М. Фіцули, А. Хуторського, В. Ядешко.

Нами виокремлено компонент результату за опрацьованими джерелами, його показник частоти використання – 52,1 % (Н. Волкова, Л. Галігузова, С. Гончаренко, Й. Каіров, І. Костева, В. Логінова, Л. Лохвицька, С. Пальчевський, І. Пільдес, Т. Поніманська, М. Фіцула, В. Ядешко), показник значущості – 0,52 %.

Широке коло дослідників трактують поняття «освітня програма» за авторським баченням, і вкладають у його зміст категорії та категорійні ознаки, які не увійшли до контент-аналітичного дослідження, проте є важливими в розумінні сутності самого поняття. Розглянемо їх докладніше.

Освітня програма, за І. Костевою, «відображає педагогічну концепцію», за Л. Лохвицькою «синтезує історичні надбання, нові досягнення теорії та практики дошкільної освіти, актуальні суспільні вимоги до неї», за Т. Степановою «передбачає організацію життя дітей, режим дня в ДНЗ; передбачає різні види діяльності; має чітку структуру, регламентований зміст». Н. Родіонова трактує дане поняття як «модель спільної діяльності педагога і дитини». Л. Галігузова розглядає як документ, що визначає «досвід творчої діяльності, емоційно-ціннісне відношення до світу». Г. Кравченко тлумачить як документ, що визначає «педагогічні технології, систему атестації та управління якістю освіти, а також кадрові та матеріально-технічні основи освітнього процесу». В. Панасюк висвітлює як документ, де «визначаються, прописуються з тим чи іншим ступенем подробиці різних аспектів». За К. Крутій, «короткий виклад багатокомпонентного змісту освіти в межах певного тимчасового простору».

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Інтерпретувавши результати контент-аналізу шляхом порівняння та зіставлення частоти використання категорій і категорійних ознак виявлено, що найбільшій значущості набувають категорії «державний документ», «зміст освіти», «знання» та «уміння». На основі проведеного нами аналізу наукових джерел, підсумовуючи різні точки зору на сутність поняття «освітні програми» та узагальнюючи досвід науковців, що працювали над цією проблемою, уточнюємо поняття «освітня програма» – державний нормативний документ, у якому відповідно до державного стандарту дошкільної освіти, визначено мету, розкрито зміст та обсяг освіти, який націлено на реалізацію розвивальних, виховних, навчальних завдань, а також спрямовано на

формування знань, умінь і навичок у дітей дошкільного віку з урахуванням їхніх вікових та індивідуальних особливостей. Таке трактування дефініції використовуємо для подальших наукових розвідок над проблемами аналізу освітніх програм дошкільної освіти.

Здійснене дослідження не вичерпує усього кола проблем, а лише відкриває перспективні аспекти наукових пошуків у змісті дошкільної освіти, і, зокрема, його програмному забезпеченні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богомолова Н. Н. Контент-анализ / Н. Н. Богомолова, Т. Г. Стефаненко. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1992. – 60 с.
2. Жиляева Ю. М. Категорійний аналіз поняття «метод проектів» [Електронний ресурс] / Ю. М. Жиляева. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/2508/1/110-113.pdf>
3. Іванов В. Ф. Контент-аналіз: Методологія і методика дослідження : навч. посібник / за наук. ред. А. З. Москаленко. – К., 1994. – 112 с.
4. Красильникова Г. В. Контент-аналіз поняття «моніторинг» / Г. В. Красильникова // Педагогічний дискурс : зб. наук. праць / гол. ред. І. М. Шоробура. – Хмельницький : ХГПА, 2013. – Вип. 14. – С. 261–266.
5. Лук'янова Л. Б. Контент-аналіз як психолого-педагогічна процедура [Електронний ресурс] / Л. Б. Лук'янова // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / гол. ред.: Мартинюк М. Т. – Умань : ПП Жовтий, 2010. – Ч. 4. – С. 149-157. – Режим доступу : http://udpu.org.ua/files/fahovi_vydannya/univer/2010_4.pdf
6. Ушмарова В. В. Готовність магістрів до викладання як об'єкт контент-аналізу [Електронний ресурс] / В. В. Ушмарова // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2013. – № 10 (269). – Ч. 3. – С. 203–211. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vluf_2013_10\(3\)_28.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vluf_2013_10(3)_28.pdf)

РЕЗЮМЕ

Фроленкова Н. А. Контент-анализ дефиниции «образовательная программа» в пространстве украинского дошколя.

Поднимается актуальная проблема содержания дошкольного образования с целью осуществления контент-аналитического исследования понятия «образовательная программа» для выяснения его сущности и конкретизации. В процессе работы применен качественно-количественный метод – контент-анализ, раскрыты его особенности проведения по пяти этапам. Среди исследуемого массива определений определены пять устойчивых структурных компонентов понятия «образовательная программа»: родовый, дидактически-категорийный, компонент направленности на индивидуальные и возрастные особенности, компонент результата, раскрывающих сущность категории и ее категорийные признаки. Учитывая результаты исследования, уточнена сущность понятия «образовательная программа» в контексте содержания дошкольного образования.

Ключевые слова: контент-анализ, качественно-количественный метод, содержание дошкольного образования, дошкольный возраст, образовательная программа, дидактические категории, категорийные признаки, структурные компоненты понятия «образовательная программа», показатель частоты использования, показатель значимости.

SUMMARY

Frolenkova N. The content analysis of the definition «an educational program» in the space of Ukrainian preschoolers.

The change of educational paradigm at the end of the last century has resulted in the search for a new content of education. New approaches and methods are difficult to apply because of the absence of a single classification, inadequate study of other scientists' works inaccuracy in defining concepts. The categorical apparatus of pedagogy is not fully established as different scientists hold their own conceptual approaches to the development and refinement of didactic categories. Therefore the problem of the content of preschool education makes urgent the investigation of the «educational program» content analytical concept in order to establish its nature and specificity.

During the investigation the qualitative and quantitative method of content analysis has been applied, which is characterized by objective conclusions, procedure rigidity and consists of quantitative text processing followed by the interpretation of the results. The true distinctive feature of content analysis is not only the «systematicity» and «objectivity» (these features are characteristic of other methods of the text analysis as well), and its quantitative nature.

The peculiarities of the content analysis stages that have been widely used in modern pedagogical writings are revealed in the article. Among the investigated range of definitions five stable structural components of the concept of «educational program» have been singled out: tribal, didactic and categorical, component orientation on age and individual characteristics, components, results that reveal the essence of the categories and categorical attributes.

The comparison of frequency of using the categories and their categorical attributes has revealed that the most significance acquired the category of «public document», «educational content», «knowledge», «skills». Considering the results of the study, the essence of the concept of «educational program» in the context of the content of preschool education has been specified.

The investigation does not cover the whole range of problems, but only opens promising aspects of scientific research in the content of pre-school education, especially the providing of educational programs.

Key words: *the content analysis, a qualitative-quantitative method, a pre-school education content, an educational program, a didactic category, the categorical features, the structural components of the «educational program» concept, an indicator of use frequency, an indicator of significance.*